

Küresel-Barbarlık Çağına Giriş: Ahlakın Sefaleti-Sefaletin Ahlakı

Entrance To The Global-Barbarism Age: Poverty Of Morality-Morality Of Poverty

Ertan Eğribel

Özet: Sosyoloji toplum yaşamının gereğini ve işlerliğini açıklamada ortaya çıkan zorluklar nedeniyle daha başlangıçta ahlak ile ilişki kurmuştur. Bu ilişki sosyolojinin XIX. yüzyılda ve Batı Avrupa'da ortaya çıkış koşulları tarafından belirlenmiştir. Ahlak toplum yaşamının kurallar dizisi biçiminde herkes için geçerli yansıması biçiminde karşımıza çıkmaktadır. Bu kurallar belli bir sistem içinde toplumu bir bütün olarak ele almaya izin vermektedir. Sosyoloji toplumu bir başka yönüyle açıklama, denetleme ve biçimlendirmenin getirdiği zorluklar karşısında toplumu açıklamanın ve biçimlendirmenin en kolay yolu olarak ahlak konusuna ilgi göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Ahlak, 21. yüzyıl, Küresel Barbarlık Çağı, Küresel Faşizm Çağı

Abstract: because of the difficulties appeared in explaining the necessity and operability of communal living ,in the beginning the sociology contacted with morality. This relation is determined by the sociology's conditions which are appeared in XIXth xentury and western europe. Morality appears as communal living's set of rules and the reflection which is valid for everybody. These rules let us hold the society as a whole in a determined system.sociology is interested in morality as the easiest way of explaining and shaping the society opposed to difficulties because of explaining, supervision and shaping society with another way.

Key Words: Morality, 21th century, global barbarism age, global fascism age

Ahlak toplumsal olay ve koşulların ürünüdür. Ancak aynı zamanda belli kurallar ve örgütlenmeler aracılığıyla toplum yaşamını da biçimlendirmektedir. Ahlak toplum düzeninin bir ifadesi olduğu gibi toplumsal çatışma ve değişimin de ifadesi olabilmektedir. Ahlakın insanlar veya toplum kesitleri tarafından kendi iradeleriyle koymuş oldukları kurallar olması toplum yaşamının bu kurallar aracılığı ile kurulmuş olduğu izlenimi verecektir. Toplum yaşamı insanların iradi bir seçimi değildir. İnsan kendi varlığını sürdürme ve yeniden üretme sorununa bağlı olarak doğa ile zorunlu ilişkiler kurmuştur. Çözüm kendiliğinden ve anında gerçekleşmemiştir, çözümün dolaylı ilişkiler sonucu ortaya çıkması yöntemi/bakış açısını gerekli kılmıştır. İnsanın araç kullanması, bunun ötesinde araç yapması diğer deyişle dolaylı ilişkilerle çözümü gerçekleştirme çabası soyut düşünce, tasarım, planlama gibi niteliklerinin de gelişmesini belirtecektir. Toplum, toplumsallaşma, dil, ahlak, hukuk gibi kurallı ilişkiler insanların kendilerinin ve başkalarının varlıkları ve konumlarının bilincine varmalarının bir sonucudur. Toplumlar arası ilişkilerde çatışmalar, toplum içinde farklı çıkarların arasında uyumsuzluk ve taraflar arasında denge sağlama çabası iyi-kötü, doğru-yanlış gibi aynı kaynaktan gelen (ortak konulara farklı konumlardan bakmaktan kaynaklanan) karşıt, ikili ahlaki yargıların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Tarihte toplumlar arası temel çatışmaların Göçebe-Yerleşik, sonrasında Doğu-Batı gibi uygarlık çözümleri çerçevesinde ortaya çıkması ve ilişkilerde denetim sağlama çabası farklı ahlaki ilke ve değerlerin savunuculuğu biçimindedir. Uygarlıklar arası farklılaşma ve çatışmalarda taraflar birbirine az yada çok simetrik konumdadırlar. Çatışma konularında bir ortaklık ve dengesizlik olmasaydı elbette karşı karşıya gelmeleri de söz konusu olmazdı. Ahlak ilke ve değerleri soyut düzeyde ortak olmasına rağmen karşıt ikilikler biçiminde ortaya çıkması toplumlar arası farklılaşma ve çatışmaları aşmanın mümkün olmamasından kaynaklanmaktadır. Bu durumda ahlak ilkeleri ve kuralları olumsuz, muhafazakar, sınırlı değer yargılarına dönüşmektedir.

Dünya tarihinin birliği amacından vazgeçilmemesi öncesiz, sonsuz, koşullardan bağımsız, herkes için geçerli “ebedi/bütünsel/saf ahlak” anlayışına neden olmuştur. Ancak koşulların izin vermemesi nedeniyle insanlığın gönüllü birliği,

dayanışması, toplumsallaşma eğilimi zorunlu olarak ahlaka veya doğa-üstü bir güce bağlanacaktır.³ Siyasi, iktisadi, dini ilişkilerin doğurduğu sınırlılık ve boşluğu ahlak ilkeleri ve değerleri dolduracaktır. Bütün insanlık için geçerli değerlere ulaşma amacı, ama tarihi koşulların buna izin vermemesi ahlak farklılaşmaları ve çatışmaları biçiminde ortaya çıkmıştır. Verili çözümün belli çıkarlarla sınırlandırılması nedeniyle ahlak düşkünlüğü suçlaması (ahlakçılık) karşı tarafı mahkum etmenin, dışlamanın, bu yolla üstünlük sağlamanın geçerli yollarından biri olmuştur. İlk uygarlığa geçişten bu yana ahlak bir özgürleşme veya bağlanma sorunu, tarafların ilişkiler içinde kendi alanını genişletme veya muhafaza etme sorunu olarak biçim kazanmıştır. Ahlaki kurallar, ilkeler bağlanma ve denetim yanında gündelik koşullardan bağımsızlaşma ve özgürleşmeyi (vicdan, sağduyu, dayanışma, merhamet, sevgi, saygı vb.) de belirtmektedir. Ahlak ilke ve değerlerinin uygarlık-barbarlık ölçütü olarak kullanılması rastlantı değildir. Barbarlık/vahşilik insan için tarih öncesi bir durum değildir. Günümüz egemen ilişkileri içinde de bu özelliği görmek mümkündür. Koşullardan bağımsızlaşma isteği saf/bütünsel ahlak anlayışını belirttiği gibi tam tersine barbarlığın da bir ifadesi olabilmektedir. Mevcut çözümün sınırlılığı, tartışılması “muhafazakar ahlak” veya “özgürlük ahlakı” karşıtlığı biçimindedir. Bu ikilik içinde taraflar ahlaki değerler aracılığıyla kendilerini öne çıkarma, karşı tarafı suçlama imkanına kavuşmuşlardır. Bir tarafın kendi ahlakını genelleştirmesi, aynı anda diğer taraftan bağımsızlaştırması kendi egemenliğini, otoritesini pekiştirmesi, dayatması anlamına gelmiştir. XIX. yüzyılda Batı'nın kendi çözümünü/çıkarlarını evrenselleştirmesiyle (modernleşme) ahlak tartışmaları Batı yayılcılığının bir parçası olarak yeni bir biçim kazanmıştır. Marx-Engels Komünist Manifesto'da burjuvazinin insan ile insan arasındaki ilişkilerde kupkuru çıkar dışında, duygusuz “nakit ödeme” dışında, hiçbir bırakmadığını, kazanılmış tüm özgürlükleri tümünün yerine ticaret özgürlüğünü, apaçık, utanmaz, dolaysız çıplak sömürüyü koyduğundan söz etmiştir. Tüm yerleşmiş ilişkiler, doğrudukları eski değer yargıları ve görüşlerle birlikte dağılmaktadır. Marx'ın ünlü deyişiyle “katı olan her şey buharlaşmaktadır”.⁴ Marx'ın bu tespiti sadece burjuvazinin olumsuz rolüne dikkat çekmek için değildir, aynı zamanda “büyüsü bozulmuş dünyada” insan bu yolla özgürlüğüne de kavuşmaktadır. Sorun devrimin burjuva karakterinden de kurtulması ve tamamlanmasıdır. Bu sorunun Aydınlanma ile bütünüyle uyuşmayan başka türlü ifadeleri de vardır. Jean-Jacques Rousseau'ya göre insanı hayvandan farklı kılan özelliği kültürdür, ancak kültür her zaman eksik bir süreçtir. İnsan ancak amaçsal olarak, bütünüyle gelişmiş olarak eşit olabilir. İnsan için neyin doğru, haklı ve gerçek olduğunu kendi özsel doğasının bildireceği görüşündedir.⁵

³ Ahlak toplumlar arası ilişkiler dengesinden/dengesizliğinden kaynaklanan tartışmadan, çelişki ve karşıtlıklardan etkilenecektir.

⁴ K. Marx, F. Engels, *Komünist Manifesto*, Çev. Nail Satlıgan, Yordam Yayınları, İstanbul, 2013.

⁵ Jean-Jacques Rousseau, *İnsanlar Arasında Eşitsizliğin Nedeni*, İdea Yayınevi, İstanbul, 2011.

Rousseau, toplumsal gerçeği modelleyen bir toplum kuramı yerine, insanın doğasına veya öze dönüşü bilinçsiz dürtü ve alışkanlıkların üzerinde bir güç olan iyiye, güzele ve bilgiye eğilimli "özgürlük istenci"ni süreç olarak ele almaktadır. Ancak bu bütünsel süreç içinde eşitsizlikleri önceden var olan bir eşitliğin bozulması değil, başlangıçta insan doğası gereği özgürdür, insanın entelektüel, ahlaki, sanatsal eğitim sürecindeki kaçınılmaz eşitsizliklerin ve eksikliklerin bir anlatımı olarak görmüştür. Bu anlamda mevcut düzene bir eleştiri söz konusu olmasına rağmen gerçekte haksızlık, eşitsizlik, mağduriyetten söz etmek de mümkün değildir. Uygarlık kendisini yaratan nedenle (insan doğası) aynı düzlemde değildir. Eşitliğin siyasi zor, yasa yoluyla sağlanması (ölçülebilir olması) çözüm olmaktadır. Tam tersine eşitliğe zarar vermektedir. XIX. yüzyılda burjuvazi siyasi iktidarı ele geçirip kendi görüşlerini, değerlerini gündeme getirmek istediğinde kilise ve dini açıklamalarla hesaplaşmış, eski düzeni tasfiye etmiştir. Dini yasalar yerine doğanın işleyiş yasalarına benzer biçimde toplumun işleyiş yasalarının ortaya konmak istenmesi sosyolojinin de ortaya çıkış nedenidir. Yeni ahlaki ilkelerin/ değerlerin dini kural ve yaptırımlardan bağımsız olarak ortaya koyma çabası yeni dünya görüşlerinin de bütünsel bir kuram olarak temellendirilmesini gerektirmiştir. Sonuçta düzen kendini tartışmamak, çıkarlar-üstü, toplum-üstü göstermek için en az din dogmaları kadar güçlü laik, akla dayalı hukuki-ahlaki kurallar ve değerlerden söz etmek zorunda kalmıştır. Yeni düzen dogmalaştırılan bu ilke ve değerlere dayandırılmıştır. Ancak farklı çıkarları aşmak mümkün olmadığından çelişki ve çatışmaları engellemek mümkün olmamıştır.

Toplum yaşamının gündelik rutinleri, değerleri uygarlık çözümünün sınırları tarafından belirlenmiştir. Çözümün toplumun gündelik ilişkileri içinde açıklanamaması, bütün yönleriyle denetlenememesi belli kurallar, yasaklar, yaptırımlar, değerler aracılığıyla sahip çıkılmasını gerektirmiştir. Ahlaki çelişki ve çatışmalar herkesin gündelik ilişkileri içinde yüzyüze geldiği sorular ve sorunlardır. Ahlaki değerlerin sağduyu, vicdan biçiminde varlık belirtmesi gündelik işler, güçler yolunda gittiği müddetçe bir sorun olmamıştır. Ancak toplumlar arası veya toplum içi farklılaşmaların keskin çatışmalara dönüştüğü savaş, kriz, bunalım, çözülme dönemlerinde sağduyu muhafazakarlaşma olarak öne çıkmış, çoğunlukla verili egemen ilişkiler düzenine bağlanmaya veya bu yönde özgürleşme karşıtlığına dönüşmüştür.⁶ Ahlakta özgürleşme karşıtlığı, muhafazakarlaşma karşı taraftan gelen müdahalelerin sınırlanmasını, boşvermişliğe-başıboşluğa karşı çıkmayı,

⁶ Troçki'nin siyasi karşıtları ile yaptığın bir tartışmada, onları horlamak için siyasi ahlak üzerine yaptığı bir saptama önemlidir. Sovyetler Birliği'nde devrim kendini muhafaza etmeye yönelirken bürokratlaşmakta, devrimden koparak gerilemektedir. Bolşeviklik veya Troçki karşıtlarının da içine düştüğü durum farklı değildir. Kriz, bunalım anlarında uzlaşmazlıklar da artmaktadır. Biz bu saptamayı kendi görüşümüzden bir başka yönde geliştirme çabası içinde olacağız. Leon Troçki, *Onların Ahlakı, Bizim Ahlakımız*, Çev. S. Canbolat, Göçebe Yayınları, İstanbul, 1997.

direnci belirttiği gibi, tersine sinmeyi, geri çekilmeyi, içe kapanmayı, bu yolla saldırganlığın azgınlaşmasını da belirtebilir. Verili egemenlik düzeni çerçevesinde koşullardan bağımsız özgürlük isteği iktidarın kendini sınırlayan ilişkilerden bağımsızlaşmasını, yönetilenlerin dirençlerinin ortadan kalkmasının veya toplumsal çözülmenin ifadesi olabilir. Çözümü koruma, gelecek kuşaklara aktarma ile buna paralel biçimde ortaya çıkan sınırlılıkları/ sorunları aşma çabası ahlakın hem muhafazakar, hem de özgürleşmeye açık görece ikili yönünü verecektir. Ahlak kurallarının ve değerlerinin (iyi-kötü, muhafazakar-özgür) ikili yönü tarihi birikimden ve süreklilikten söz etme imkanı vermektedir. Ahlak toplumsal yaşamın bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Toplumlar arası ilişki ve etkenlerin meydana getirdiği olay örgüsü, koşullar tarafından belirlenir. Ancak bunu tek yönlü olarak ele almamak gerekir. Toplumsal olaylarla kurulan yeni ilişkiler, yeni düzenlemeler, yeni değerler aracılığı ile mevcut koşulların ve olay örgüsünün dışına çıkmak, ahlakın sınırlarını genişletmek (ayrıcalıkları sınırlamak) mümkündür. Ancak günümüzde mevcut ilişkilerin dışına çıkmadan özgürleşme isteği egemen ilişkilerin mutlaklaşması ve iktidarın kendi otoritesi dışında hiçbir sınır/ değer tanımadığının göstergesidir.

Gündelik üretim ilişkilerinin sınırladığı sıradan insan çatışmanın nedenlerini kavrayamadığında veya bu çatışmanın sonucunu kestiremediğinde çatışan tarafların dışında kalmayı, toplum içi veya toplumlar arası çatışmada çatışan tarafların ahlakını küçümsemeyi, hatta her iki tarafa da nefretle bakarak “antici-ahlakçı” bir tutumu benimsemesi mümkündür. Bu kimi zaman “saldıran” ile “savunanı”, “sömürülen” ile “sömüreni” eşit görmeye (pratikte saldırganı desteklemeye, küstahlığa, ödeklığe, teslimiyete) de götürebilir. Bu durumda tarafsız tavrı benimseyenler ciddiye alınmalarını istiyorlarsa kendi ahlaki, siyasi ilkelerini, konularını açıkça belirtmesi gerekir. Taraflar-üstü, çıkarlar-üstü görünmek (“saf ahlak” savunuculuğu) yetmez. Eğer toplumlar arası çatışmada ortaya çıkan her durum karşısında, bunlar kimi zaman acil tavrı alınması gereken kararlar da olabilir, belli bir perspektif ve buna uygun bir tavır söz konusu değilse bunun çatışmayı aşan bir sağduyuyu, toplumsal vicdanı temsil ettiği tartışmalıdır. Bu gerçek-üstü, toplum-üstü görüş ve tavrın toplumsal ağırlık taşınması, ciddiye alınması mümkün değildir. Gerçekte bu da bir başka tür totaliterliktir. Çözülme ve saldırganlığa karşı direncin azaldığı dönemlerde görülür. Bu yüzden açıklamada kolaylıkla din ile veya laik akıl veya bireyin ve toplumun doğasıyla ilgili aşılama “doğal haklar” görüşüyle bağlantı kurmak mümkün olabilmiştir. Toplumsal sorunlar karşısında tarafsız kalmak, ahlakçı tutumla yetinmek veya ahlaki her şeyin üstünde tutmak (insanın da üstünde!) kolaylıkla teslimiyetçi-kendiliğindenliğe dönüşebilmektedir. Teslimiyetçi-kendiliğindenliğin egemen düzenle ilişkili doğası gereği hem muhafazakar, hem de özgürleşmeci olmak (küre-muhafazakar) mümkündür. Bu nedenle toplum sorunları karşısında sadece muhafazakar veya özgürlükçü-ahlakçı veya antici söylem yetmemekte, daha farklı siyasi, dini, tarihi, bilimsel, hukuki bilinç biçimleri devreye girmekte-

dir. Her durumda, her konumda tavır almak, tavırsız kalmamak için bulunulan toplumsal koşulların, imkanların yaşayan, canlı ilişkilere göre değerlendirilmesi gerekir. Bir kere doğruyu elde etmek yetmez. Bir dönem için uğruna mücadele edilen bir amaç gerçekleştiğinde araca dönüştürerek yeni amaçların önünde engel olabilir. Her koşulda, her seferinde görüşümüzün ve pratikte uygulamanın (araçların) yeni olaylar önünde doğrulanması, sınanması gerekir. Ahlak iyi-kötü, doğru-yanlış, muhafazakar-özgürleşmeci yönü ile gündelik yaşamımızı çevrelerken bütünseldir, ancak toplumu yönlendirmenin, biçimlendirmenin en güçlü araçlarından biri haline geldiğinde sınırlanacaktır.

Sosyoloji toplum yaşamının gereğini ve işlerliğini açıklamada ortaya çıkan zorluklar nedeniyle daha başlangıçta ahlak ile ilişki kurmuştur. Bu ilişki sosyolojinin XIX. yüzyılda ve Batı Avrupa'da ortaya çıkış koşulları tarafından belirlenmiştir. Ahlak toplum yaşamının kurallar dizisi biçiminde herkes için geçerli yansıması biçiminde karşımıza çıkmaktadır. Bu kurallar belli bir sistem içinde toplumu bir bütün olarak ele almaya izin vermektedir. Sosyoloji toplumu bir başka yönüyle açıklama, denetleme ve biçimlendirmenin getirdiği zorluklar karşısında toplumu açıklamanın ve biçimlendirmenin en kolay yolu olarak ahlak konusuna ilgi göstermiştir.⁷ Ancak yeni toplum ve düzen anlayışını ortaya koymak için hukuki-ahlaki yeni ilkelerin dini kural ve yaptırımlardan bağımsız olarak açıklanması gerekmiştir. Sosyoloji bilim olarak kuruluş aşamasında kendi konusu olan toplumu tanıma ve yönlendirme çabasında zaaf içindedir. Sosyoloji ahlak ve hukuk kuralları ile kurduğu ilişki sayesinde toplumla ilgili belli yargılarda bulunma imkanı bulduğu gibi toplumu yönlendirme imkanına da kavuşmaktadır. Batı XIX. yüzyılda dünya egemenliğini ele geçirmiş olmasında rağmen hem kendi içinde, hem de Batı dışı toplumlarla ilişkilerinde çelişki ve çatışma içindedir. Toplum ilişkilerini bütün yönleriyle açıklamanın, denetlemenin mümkün olmaması, ancak bundan vazgeçilememesi nedeniyle çözümü paylaşmanın, geniş kitleleri düzene ortak etmenin en elverişli yollarından biri ahlak olmuştur. Toplumlar arası farklılaşma ve çatışmalara bağlı olarak çözümün çeşitliği ahlak anlayışlarının sınırlanmasına, görece bağımsız görünmesine neden olmuştur. Ahlak kurallarının siyasi, dini, hukuki, iktisadi kural ve yaptırımlardan kendisini kurtarmaya çalışması, alanını genişletmesi elbette önemlidir. Belki de nihai amaç bu olmalıdır. Gönüllü birliktelik, dayanışma, çalışmanın işten ayrılması, fedakarlık, vicdan, saygı, güven, dostluk, dürüstlük gibi özellikler, buna bağlı ortaya çıkan bir dizi değerler, toplumun, toplumsallaşmanın temelidir. Şenlikler, törenler, ayinler, ritüeller, eğlenceler, karşılıklı hediyeler bu değerleri yüceltmenin, canlı tutmanın bir yoludur. Ancak toplumlar arası ilişkilerde çıkar

⁷ Sosyoloji ile hukuk ilişkisinde de aynı özelliği görürüz. Yeni toplum modeli veya modernleşme sürecinde toplum ilişkilerini düzenlemek, birey-toplum uyumunu sağlamak, insan davranışlarına yön vermek amacıyla ahlak değerleriyle uyumlu biçimsel hukuk kuralları ve değerleri de öne çıkmıştır.

ve çatışmaların, soygun ve sömürünün, egemenliğin aşıldığı yeni bir dünyaya ulaşmadıkça ahlak kendi dışındaki askeri, siyasi, dini, ticari alanlarla ilişkisini koparamamaktadır. Bu nedenle elde edilen çözüm/çıklarlarla sınırlı “görev ahlakı”ndan söz edilmiştir.

“Görev ahlakı” anlayışı Durkheim’ın bulduğu bir görüş ve açıklama değildir. Ahlakın sınırlanması (ahlaki özgürlüğün sınırı) insanlık tarihinden bu yana genel ilkedir. Özgürlüğün dini, iktisadi, siyasi, sınıfsal, uygarlık düzeyinde ahlaki belli sınırlarından söz edilmiştir. Bunu aşmak mümkün olmadığı için ahlak “felsefi” bir konu olarak tartışılmış, özgürlük ile birlikte felsefenin temel konularından biri olmuştur. XIX. yüzyılda sosyoloji çerçevesinde toplumsal olay ve ilişkilerle bağlantılı bir açıklamaya kavuşulsa bile, toplumun kendi kaderini kendisinin yönlendirmesi ve etkinliğinin sınırlanması nedeniyle felsefi tartışmalar eksik olmamıştır. Öldürmek, çalmak ahlakın lanetlediği temel ilkelerindedir. Ama savaşta öldürmek sıradandır. Ahlaki olarak da övgü konusudur Siyasi açıdan öne çıkarılan yurtseverlik, kahramanlık, cesaret, fedakarlık, şehitlik gibi özellikler aynı zamanda ahlaki olarak da yüceltilmektedir. Siyasi ahlak açısından genel, saf ahlakın “öldürmeyeceksin” ilkesinden vazgeçilerek, ahlak bir başka alanla kurduğu ilişkiyle kendisini doğrulamaktadır. Adam öldüren birini ömür boyu hapsedmek hatta hukuk aracılığı ile öldürmek ahlaki görülmiştir. Yoksulluk ve eşitsizliği saf, genel ahlaki ilke ve kural olarak savunmak mümkün değildir, ama siyasi, iktisadi olarak savunmak, buna destek vermek ahlaki olarak da doğal görünmektedir. Sivil toplum kuruluşlarına katılmak veya bunların tertip ettiği “açlık konserlerinde” şenlik içinde yoksulları hatırlamak ve dayanışma içinde olmak yetmektedir. Bu da bir şeydir. Ama daha da ileri gidip saygısızca onlara “balık vermenin değil, balık tutmayı öğretmek gerekir” diyerek alay edilmektedir. Bu nedenle sivil toplum kuruluşlarının neredeyse topladığı paranın çok büyük bir kısmının profesyonel yönetim giderleri, maaş olarak harcanması, açlık, yoksulluk, kırım üzerinden yeni bir ticari sektör oluşması sorun edilmemektedir. Ahlakın genel, saf, bütünsel temel ilkeleri, kural ve yaptırımları ile diğer düzeylerde ortaya çıkan kural ve yaptırımlar arasındaki fark ahlakın temel özelliğidir. Buna karşın uygulamada hukuki ahlak, dini ahlak, siyasi ahlak, iktisadi ahaktan ve bunlara bağlı yeni ahlaki değer ve yaptırımlarından söz edilmiştir. Bu bağlantılarla ahlak alanını genişletirmiş gibi görünmesine rağmen gerçekte darlaşmakta, muhafazakarlaşmakta, insani gelişmenin, insani yüceltmenin, uygarlığın belirtisi olmaktan çıkarak gündelik çözüm ile sınırlanmaktadır. İnsanın bütünsel dayanışması, birliği açısından ahlak gönüllü ortaklık-gönüllü yaptırım, fedakarlık, dostluk, kardeşlik özelliğinden kopmaktadır.⁸

⁸ Türkiye’de liselerde ahlak derslerinin sırasıyla hukuk, sosyoloji, felsefe, siyaset ile ilişkili olmaktan çıkarılması, “Din ve Ahlak Bilgisi” haline gelmesi de ahlakın bağımsız kural ve yaptırımlarının yerini bir başka alanın kural ve yaptırımlarının almasını göstermektedir.

Günümüzde ahlakın siyasetten, dinden, iktisattan, hukuktan, her düzeyde gerçeklikten kopması toplumun, bireyin özgürleşmesi olarak tanıtılmasına karşılık bütün dünyada yoksulluk, eşitsizlik, adaletsizlik, çatışma, şiddet toplum yaşamını ve uygarlık birikimini yıkacak biçimde genişlemiştir. Bu nedenle sorunların müzminleşmesi, toplumsal çözülme ve açmaz nedeniyle, ahlakın özgürleşmesinden değil ahlakın darlaşmasından, çürümeden, çöküşten söz etmek gerekir. Günümüzde sosyolojide ahlakın bağımsız bir konu olarak gözden düşmesi ile sosyolojinin bilim kimliğinin tartışmalı hale gelmesi birliktedir. Toplum sorunlarının düzen içinde çözümünden söz edilse bile toplum yaşamında geçerli kuralların varlığı, olay örgüsü ve bağlamı tartışmalıdır. Topluma bağlanma gereği duyulmamaktadır. Yeni dünya düzeni toplumsal gerçeği, aklı, tarihi, dünya görüşünü reddeden bir toplum anlayışına ve buna uygun bir ahlak görüşüne sahiptir. Ancak ahlakı reddeden bu düşkün-antici ahlakı doğrudan savunmak, paylaşmak mümkün olmadığından, toplumsal gerçekten, tarihten, bütünsel dünya görüşlerinden, otoriteden bağımsızlaşma (toplumsal ve tarihsel zorunluluktan kopma), bireyin özgürleşmesi biçiminde sunulmaktadır. Günümüzde sadece “ahlakın sefaleti” değil, düzenin bu açmazı, çöküşü, çözülmeyi benimseyerek “sefaletin ahlakı”nı özgürlük olarak şiar edinmesi söz konusudur. Toplumsal, siyasal, iktisadi, kültürel düzeyde ortaya çıkan köklü değişiklikler, yoksulluk, savaş, şiddet, etnik, dini, cinse dayalı dışlamalar, toplumlar ve toplum içi çıkarların çelişmesi, kitlesel göçler, adaletsizlik, çevre sorunları, kültürel çölleşme gibi toplumsal yaşamın her alanını etkileyen sorunlar insanlığın önüne yığılmasına karşın bunların çözümsüz kalması ve giderek müzminleşmesiyle bütünsel bir ahlaktan veya herkes için geçerli değerlerden söz etmek mümkün olmamaktadır. Modernleşme sadece bozarak, bozularak yaşayabilmektedir. Küreselleşme bunun sınırına gelip saçmanın doğallaşmasını belirtmektedir. ABD dünya egemenliği çerçevesinde toplumlar arası ilişkilerin denetimi ve kapsamı genişlerken toplumsal pratik ile toplumsal değerler (ahlak) arasında uçurum/ karşıtlık, toplumsal pratiğin ahlaktan bağımsızlaşması tarihin hiç bir döneminde görülmedik biçimde artmıştır. Toplumlar arası ilişkilerde ortaya çıkan sorunlar, gerçeğin belirsizleşmesi, her türlü bütünsel yöntem anlayışının reddi, aracın yüceltilmesi, amacın mahkum edilmesi, belirsizleşmesi bunun bir görüntüsüdür. Batı dünya egemenliğinin sonuçları insanın ahlaki kapasitelerinin sınırlarını aşarken, toplumsal sorumluluktan da (bireysel özgürleşme adına!) kaçınılmaktadır. Bunun bir görüntüsü de devlet ve toplum ile bireyin karşı karşıya gelmesidir. Düzen kendini mutlaklaştırdıkça, gündelik ilişkiler ve örgütlenmeler, toplumsal pratik aracılığıyla mevcut otoritenin sınırlanması, engellenmesi, denetlenmesi mümkün olmamaktadır. XIX. yüzyıldan bu yana Batı yayılmacılığının geleneksel Doğu toplumlarını da kapsayan genişlemesi önünde toplum, devlet gibi çeşitli engeller, sınırlar, dirençler ortadan kalkmıştır. Bütünsel düzeyde yeni insan, yeni toplum anlayışına dayalı “özgürlük ahlakı” tersine dönerek bugünün mutlaklaşmasına, ABD'nin her yapip ettiğini kural haline getirmesi keyfiliğine, darlığına

dönüşmüştür. Küresel özgürleşme veya toplumsal gerçekten bağımsız yöntemsizlik, dolaysız sömürünün, şiddetin artması ABD çıkarlarının ve saldırganlığının kutsanmasıdır. Gayri-insanidir.

Günümüzde her düzeyde olduğu gibi ahlak düzeyinde de geçerli tek ilke “ne olsa gider” temel ilkesidir. Geçmişte kişilerin veya toplumun direnç göstermesi veya daha geniş çözüm arayışları nedeniyle uygarlık düzeyinde kolaylıkla savunulması mümkün olmayan, hatta ahlaki, insani açıdan mahkum edilen yine Batı kaynaklı “her şey mubahtır” veya “amaç aracı doğrular” ilkesi bugün “ne olsa gider” egemen anlayışına dönüşmüştür. Artık uygarlıklar arası ilişkilerde bir tarafın kendi uygarlığının üstünlüğünü siyasi, hukuki, dini, estetik, iktisadi, ahlaki değerler aracılığı ile savunulmasından vazgeçilmiştir. Batı'nın Doğu karşısında egemenliğini yaygınlaştırması, pekiştirmesi, üstünlüğünden kuşku duymamaya başlamasıyla, bağlı olduğu uygarlık kimliğini de doğrudan savunma gereği duymamaktadır. Giderek düzen otoritesini her türlü sınırlamadan bağımsızlaştırmakta, uygarlık çerçevesini de zorlayarak ahlaki kural ve değerlerin dayandığı toplumsal temelleri yıkmakta, çürütmektedir. ABD dünya egemenliğine rağmen, çözümü kendisiyle özdeşleştirdiği için birbiriyle ters düşmeyen muhafazakar-özgürlükçü-liberal ama içe kapalı (kendiyi sınırlı) bir ahlak anlayışına sahiptir. Günümüzde toplum yaşamı ve çözüm konusunda ortaya çıkan düzensizlikler, belirsizlikler ahlak kurallarını toplumsal bağlama ve gerçeğe oturtmada ve savunmada zorluklara neden olmaktadır. “Ne olsa gider” temel ilkesiyle mevcut egemenlik çerçevesi içinde gündelik, sıradan, rastlantısal, doğrudan, anlık, geçici ilişkiler yüceltilmektedir. Bu durumda toplum yaşamını, dili, kültürü, dini, iktisadi, siyaseti, savaşı, şiddeti ahlaki kurallara bağlamak mümkün olmamaktadır. Toplumsal yaşamın askeri, siyasi, iktisadi çeşitli düzeyleri üzerinde kurallara bağlı olarak toplumca etkili olmak, bilinçli müdahalede bulunmak, sorunları aşmak da mümkün değildir. Toplum yaşamının ve ilişkilerin düzenlenmesinde geniş kesimlerin rolü, örgütlenmeleri azalırken, yığın haline gelen toplumsal sınıflar üzerinde egemen otorite toplumsal gerçekten koparak darlaşmakta, hiyerarşik-bürokratik bir üst örgütlenmeye, hesap sorulmayan insani olmayan, gayri-şahsi kurumsal bir yapıya dönüşmektedir. Günümüzde dolaysız sömürünün, soygunun, şiddetin artması, apaçık hale gelmesi ABD eksenli “Küresel Faşizm Çağı” veya “Küresel-Barbarlık Çağı”na girildiğinin göstergesidir. XXI. yüzyılın başlangıcı, ABD küreselleşmesi gelecekte bu yönü ile hatırlanacaktır.

Ahlak ilke ve değerlerinin daha ilk uygarlıkların ortaya çıkması ve uygarlıklar arası farklılıkların çatışmaya dönüşmesinden bu yana uygarlık-barbarlık ölçütü olarak kullanılmasını önemsemek gerekir. XIX. yüzyılda Batı dünya egemenlik düzeninin bütün üstünlüğüne rağmen modern uygarlık karşısında kötümser olanlar da mevcuttur. Ancak bu kötümserliği geleceğe yönelik bir sıçrama olarak temellendirmede sorun vardır. Tartışma insanın özünü ilgili felsefi düzeydedir. Jean-Jacques Rousseau ve Nietzsche bunlar içinde en çok bilinen isimlerdir. Bireyin değişmeyen doğası yerine toplumun değişmeyen doğası konulduğunda

faşizme, barbarlığa giden görüşleri savunmak da kaçınılmaz olmaktadır. Bu görüşlere ters düşmeden haz, bilgi, tüketim, iletişim temel alındığında günümüz açıklamalarına doğru uzanan, süreklilik gösteren bir çizgiden söz etmek mümkündür. Özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında modernleşmeye, bütüncü, özcü açıklamalara karşı büyük bir kuşku ortaya çıkmıştır. XX. yüzyılda Frankfurt Ekolünün ve Varoluşçuların içe dönük kötümserliği bilinmektedir. Gerçekte Batı uygarlık değerlerinin üstünlüğü, giderek uygarlığın kendisi Antik Yunan'dan bu yana kendi içinde tartışmalı bir konudur. Geçmişte de bu tartışmaların yapılmış olması önemlidir. Ancak esas sorun uygarlık değerlerinden, ahlaktan bağımsızlaşma anlayışının (sefaletin ahlakının) tarihte ilk defa Batı-dışı toplumları da kapsayacak biçimde ABD eksenli yeni dünya düzeninin "resmi/egemen görüşü" haline gelmesidir. Bu insanlık tarihi birikimine karşıt, toplumsal gerçekten bağımsız yeni bir eğilimi ve uygulamayı belirtmektedir. Daha önce yazılarımızda Küresel-Ortaçağ'dan ve barbarlıktan söz etmiştik, aslında birbiriyle çelişmeyen "Küresel-Barbarlık Çağı"ndan söz etmek bu geçişi daha iyi belirtmektedir. Ahlakın sefaleti-sefaletin ahlakı bu yönde bir çöküşü, çözülmeyi belirtmektedir. İte kaka, zorlayarak ahlakın marj-dışı haline gelmesini, ahlak-dışı bir dünyanın geçerli olmasını hangi nedenle olursa olsun savunmak mümkün değildir. Toplumlar arası ilişkilerde çözüme temel olan amaç ve araçların (özgürlük, siyaset, paylaşım, uyum, eşitlik, mutluluk), bulunulan konum ve üstünlüğün geçerliliğinin doğrulanması açısından ahlaki değerler sağlam bir ölçüttür. Ahlaksızlık, "uygar olmamak", "ölçüsüz" olmak, hiçbir değere bağlanmamak insanlıktan sapmaktır. Bunu ahlakçılık, muhafazakarlık olarak suçlamak ölçüsüzlüğe ve otoriterliğe boyun eğmekten başka bir şey değildir. Ahlak müphemleşirken, kaba otoriterliğin, zalimlik, gaddarlık ve şiddetin, sömürü ve yıkımın doğrudan, apaçık hale gelmesi bunun bir ifadesidir. Bunu kötümserlik veya içe dönük bir sızlanma olarak görmek de yersizdir. Dışlanmak bir veridir. Kimse günümüz dünya egemenlik düzeninden ayrıcalık, iyi niyet, merhamet veya anlayış beklememektedir. Verili iktidarın otoriter tavrından sızlanmaya, aman dilemeye gerek de yoktur. Ancak iyilik, dürüstlük, merhamet, vicdan, sağduyu, dayanışma, özveri, adalet, eşitlik, kardeşlik, barış gibi özellikler geniş toplum kesimleri açısından önemsiz hale gelmişse, apaçık, sorgusuz sualsiz kabul edilen değerler olmaktan çıkmışsa esas o zaman sorun vardır. Bu bir yerde egemen dünya düzeninin mutlaklaşması, gerçekliğin yitirilmesi, sorunların müzminleşmesi ve açmaz haline gelmesidir. İnsanlığın ortaya çıkışından bu yana savunulan kadim ahlaki değerler, gerçekliğinden kuşku duyulan, müphem değerler haline gelmişse toplumsal yozlaşmanın, çürümenin, artık yönetim/iktidar sorunu olmanın ötesinde bir uygarlık sorunu haline geldiğini söyleyebiliriz.

Ölçüsüz şiddetin, soygunun yaygınlaşması ama ahlak-dışı olmaktan çıkması, gündelik, anlık ilişkilerin mutlaklaşması, egemen düzeni ve otoritesini sınırlayacak engellerin ve direncin ortadan kalkması, toplumsal bozulma ve yozlaşmanın, gerçeğin belirsizleşmesinin ifadesinden başka bir şey değildir.

Buna “sürü/vahşi/barbarlık ahlakı” demek bir yere kadar doğrudur. Ancak hayvanların birbirlerinin avı bile olsalar birbirine karşı şiddet uygulaması, aşağılaması, zalim, gaddar davranması söz konusu değildir. İnsan toplumsallaştığı ve hayvani özünden, reflekslerinden, içgüdülerinden vazgeçtiği için (vahşi, barbar olarak da yaşaması mümkünken) ahlaklı bir varlıktır. Toplum, uygarlık, toplumsallaşma insan için geçerli yollardan biridir, mutlak, zorunlu bir yol veya seçim değildir. İnsan kendisi için en elverişli olan yollardan biri olarak gördüğü için “vahşi/barbar” olmaktan çıkarak toplumsallaşmıştır. Toplum yaşamını seçmek, insan-doğa, insan-insan, toplum-toplum ilişkilerinde zorunlu ihtiyaçların belirlediği ilişkiden çıkarak, fedakarlık, dayanışma, adalet, özveri, saygı, nezaket, işbirliği, lüks tüketim, hediyeye verme, vicdan, dürüstlük, sorumluluk, paylaşma, özgürlük, kardeşlik, dostluk gibi değerleri gerektirmiştir. Bu özellikler bir yerde insanın kendi hayvani/fiziki doğasına karşı bir yabancılaşmayı belirtir, ama toplumsallaşma aynı zamanda insanın özgürleşerek yabancılaşmasını aşmasının da bir yoludur. Bu anlamda “insanın özü” (içgüdülerinin kendisine aşamadığı, biyolojik yapısı tarafından belirlenmeyen, gündelik kendiliğinden, anında çözümlerle sınırlanmayan), bütün toplumsal ilişkilerinin toplamı olmuştur. Tarih, insanın özünün hayvani özünden bağımsızlaşmasının bir ifadesidir. Dayanışma, özveri, vicdan, dürüstlük, kardeşlik, iyilik, sorumluluk, adalet gibi içsel-dışsal değerler dramatik, bilinçli bir gerçeği ve yönelişi belirtir. “Mutluluk ahlakı” veya “özgürlük ahlakı” derken anlaşılması gereken bizce budur. Günümüzde ise toplumsal gerçekten ve bilinçten, açıklıktan kaçınılması bilinçli bir tutumdur. Hayvanlar için geçerli bir ahlaktan söz etmek söz konusu olmadığı için ahlak sorunundan söz etmek kimsenin aklına gelmemiştir.⁹ Ahlakın bir sorun olması insanlaşma veya toplumsallaşma ile ilgili bir sorunu belirtmektedir. Ahlaki, bozulma, yozlaşma insanın aşağılanmasından, toplumsal çözüm arayışından koparılmasından başka bir şey değildir. Çağımızda ahlakın bozulması veya geçerli ölçüt olmaktan çıkması, sıradan, kişisel, sınıfsal bir olay değildir. Sorunların kaynağı, sorumlusu Batı olsa bile, herkes için geçerli uygarlık sorununu/bunalımını belirtmektedir. XIX. yüzyılda ortaya çıkan dünya görüşlerinin, sosyalizm ve sosyoloji anlayışlarının yeni düzenle ilişkili “bunalım dönemi”nin ürünü olması rastlantı değildir. Günümüzde bunalımın aşılması bir yana dünya ölçüsünde bunalım derinleşmiş ve düzenin doğal bir niteliği (egemen düzenin pekişmesi) olarak kabul edilmiştir.

Günümüzde tarihin bütünlüğü ve mirasına dayalı ahlak ilkeleri ve değerleri önemsiz hale gelirken, verili koşullarının, çıkarlarının kural haline getirilme-

⁹ Televizyonların yeni konusu olan, hatta sadece hayvanları, vahşi yaşamı konu alan belgesel kanalların bu kadar çok izlenmesi veya öne çıkarılması sadece bilgi amaçlı mıdır, bunun tartışılması da gerekir. Ailelerin çocuklarının bu kanalları izlemesinden hoşnut olması, övünmesi, yönlendirmesi de ayrıca ilginçtir. Bu belgesellerin “dini” versiyonları da vardır.

sinde bir terslik vardır. Mevcut yaşam pratiği ve öznel koşullar tarafından darlaştırılmış ahlak değerlerinin genel ahlak kurallarından ve toplum vicdanından ayrıştırılması, birbirine karşıt hale gelmesi, günümüzün mutlaklaştırılmasından kaynaklanmaktadır. Ancak genel, kadim ahlak kurallarının dayanaksız, değersiz ilan edilmesi ile bu kurallar ortadan kalmış değildir. İnsani olan ahlaki değerler, kurallar, toplum vicdanı bugünün koşullarından ve kurallarından bağımsız, tarihe dayalı olarak ortaya çıktığı için bunların yok sayılmasıyla ortadan kalkacağı söylenemez. Ancak bir kafa karışıklığı vardır. Esas ilgi çekici olan ve açıklanması gereken geniş toplum kesimlerinin de günümüz koşullarını mutlaklaştırarak hem yüzeysel de olsa muhafazakarlaşması, ahlakçı tavır takınması, hem de her türlü ahlaki bağlanmadan, çerçeveden (geçmişten, gelecekte) kaçınmasıdır. Bu çelişkili gibi görünen durum, mevcut dünya egemenliği bugünü mutlaklaştırırken geniş toplum kesimlerinin alternatif çözüm arayışından vazgeçerek edilginleşmesinden, teslimiyetçi-kendiliğindenliğin genel-geçer hale gelmesinden kaynaklanmaktadır. Bunun toplum yaşamı içinde görüntüsü ABD dünya egemenliğine uyumlu totaliter, ırkçı, cinsiyetçi, tekil parazit-uydu ahlak anlayışının yaygınlaşması biçimindedir. Düzene karşı inançsızlığa rağmen verili çözüme ortak olma, katılma çabası gelip-geçici, sabiti olmayan bir kültürü ortaya çıkaracaktır. Ancak verili düzen, otoriterlik kalıcıdır. Bu ikisi birbirinin gereğidir. Şimdiyi, anlık olanı öne çıkarmaktadır. Gündelik yaşamın rutinleri ile sınırlı bu yüzeysel kültür Amerikan kimliği ile uyumludur. Düzenin aşılammaması, yeni bir sıçramanın ortaya çıkmaması toplumsal çözülme-çürümeye neden olurken, diğer yandan verili koşulları mutlaklaştıran, muhafazakar ama aynı zamanda antici ironik ahlak savunuculuğu biçimini almıştır.

ABD eksenli dünya egemenliği verili koşulları mutlaklaştırmak için tarih-üstü, toplum-üstü, değerler-üstü, parazit-uydu yerellikleri ve buna uygun içe kapalı, antici, sinik sefaletin ahlakını öngörmektedir. Batı-dışı toplumlar üzerinde Batı dünya egemenliğinin pekişmesi, geleceğin belirsizliği, yeni bir sıçrama ve aşama perspektifinin olmaması bu anlayışın genel-geçer hale gelmesini sağlamaktadır. Günümüzde toplumsal çözülme-çürümeye bütün sonuçlarıyla ortaya çıkarak, gündelik yaşam içinde kendi varlığını hissettirmektedir. Bu durum Batı dünya egemenliğinin pekişmesi, modern toplum modeli ve değişimin kendi sınırına varmasıyla ilgili 200 yıllık bir süreci belirtmektedir. Batı yayılcılığının sınırına varması, toplum, toplum yaşamı düzeyinde yeni bir sıçramaya dönüşmediği için yeni dünya düzeninden yeni bir başlangıç, aşama olarak söz etmek mümkün olmamaktadır. Yeni dünya düzeni/dengesizliğinin temel niteliği "kaos içinde birlik, birlik içinde açmaz"dır. Bu durum tarihte ilk defa Doğu ve Batı uygarlıklarının kendi konumlarından karşıt olarak bakamayacağı dünya ölçüsünde ortak bir çözümün olgunlaştığını, insanlık açısından bütünsel, devasa bir sıçramanın mümkün olduğunu göstermektedir. Bunun önündeki engellerin saptanması, aşılması, bu yönde görev ve sorumluluklar yeni bir dünya uygarlığının da temelidir. Bunun kolay, ken-

diliğinden bir geçiş olması beklenmemelidir. Günümüz koşulları, imkanları değerdendirilmediğinde mevcut sorunlarının, çözüme ve çürümenin kalıcı bir düzen niteliğİ kazanması kaçınılmazdır. Verili dünya egemenlik koşulları aşılamadığında XXI. yüzyıl “Küresel Faşizm Çağı” veya “Küresel-Barbarlık Çağı”na geçiş dönemi olarak tanımlanacaktır.